

Jakub 2,14-26 Víra bez skutků je mrtvá (?)

Autor přípravy

[Jiří Mrázek](#)

Následující text je vybrán z připravovaného výkladu Jakubovy epištoly Bláznovství víry podle Jakuba. Kniha vyjde koncem roku 2006.

Jk 2,14 K čemu je to dobré, bratři moji, jestliže někdo říká, že má víru, ale nemá skutky? Ta víra ho nemůže spasit.

Dostáváme se k pasáži, která je z celé Jakubovy epištoly nejznámější a nejcitovanější. Je-li něco nejcitovanější, je po čase docela užitečné se podívat, zda citujeme přesně a zda to autor myslel opravdu tak, jak ho citujeme.

Tato část epištoly má docela zřetelnou rétorickou strukturu: nejprve Jakub vysloví tezi. Tuto tezi bychom pro začátek mohli opatrně parafrázovat: Víra – za jistých okolností – nemůže spasit. Řekněme to zatím takto opatrně: za jistých okolností, protože teprve z dalšího Jakubova výkladu bychom se měli ujistit, co vlastně myslí tím pověstným bez skutků. Takže: za jistých okolností víra není schopná spasit. Tím není řečeno, že by nebyla k ničemu: pořád ještě to může být například zajímavé učení, zajímavý myšlenkový, náboženský či filosofický systém; nebo rodinné stříbro, vzácná tradice, předávaná z generace na generaci; má v sobě náboj, který může oslovit, který může dokonce hory přenášet – když ji někdo do těch hor pustí. Ale za jistých okolností je paralyzována, a nemůže zachránit život, nepomůže v krizi a třeba i neuvede do Božího království.

Tak zní teze. Po ní budou v následujících verších následovat argumenty, dokonce jako diatribé - to znamená, že autor předjímá všechny možné i nemožné námitky, které by v živé diskusi mohly zaznít, a snaží se odpovědět i na ně. Nakonec znovu dospěje k výchozí tezi, ale to už ji formuluje v přesnější a expresivnější podobě: Že totiž víra – za těch dotyčných okolností – je taková úctyhodná mrtvola. Taková dobře udržovaná mumie (2,26).

Na tomto místě si nejprve připomeneme souvislost, jak se Jakub k této tezi dostal. Pak se budeme věnovat tomu, co jsem pracovně označil jako okolnosti, to znamená tomu, co všechno by mohlo znamenat mít nebo nemít skutky. A nakonec si to od Jakuba necháme vysvětlit na příkladech.

Souvislost

Nechci se u ní zdržovat dlouho, ale je důležité si uvědomit, že tato teze opět nepřišla zčista jasna. Není to tak, že by začátek byl o něčem jiném, a teď se Jakub najednou dostal k novému tématu.

Začátek epištoly byl o tom, že nejrůznější problémy, krize, křivdy a dokonce snad i osobní selhání můžeme vnímat pozitivně, můžeme přetvořit pozitivně, jako zkoušku, ve které se osvědčí, jestli to, na co spoléháme, skutečně k něčemu je. Jestli to, čemu věříme, nás dokáže podržet – anebo to můžeme hodit po psu.

Zbytek listu až doposud řešil různé aspekty: To, že se to takhle podaří, není samozřejmé. I tak je to zápas, kterým člověk prochází.

Pak zase, že to není Bůh, kdo tyhle věci na nás sesílá. Že si řešíme povětšinou vlastní problémy sami se sebou – ale Bůh nám v tom může pomoci.

A nakonec, že k tomu pozitivnímu řešení nedojde člověk hlasitým horlením, nýbrž tím, že v tichosti bude naslouchat tomu, co říká Bůh.

Stále to bylo o tom, že právě víra – při všech těch aspektech, které bylo potřeba dovysvětlit – že zrovna to, čemu věříme, nás podrží, a pomůže nám přežít. Anebo dokonce nás podrží i za hranice smrti. Nezastaví se ani na prahu smrti, tam, kde jiné věci, na které spoléháme, už povětšinou končí.

Okolnosti

Víra je nemohoucí, pokud MÉ ECHEI ERGA – což nejobvykleji najdeme přeloženo jako nemá skutky. A okamžitě se nám vybaví skautík, který má každý den udělat aspoň jeden dobrý skutek. A když ho má, tak si ho může odškrtnout. A když si my takhle splníme všechny dobré skutky a ulovíme všechny bobříky, potom si někdo někde odškrtně, že už můžeme do nebe.

Tak tohle Jakub určitě nemyslí. Předně neříká, že ty skutky, o kterých mluví, máme dělat my, nýbrž říká, že se takhle hodlá předvést víra.

Ale především: slovo ERGA má mnohem širší význam, než jenom skutek nebo bobřík, kterého je třeba ulovit. Ve slovnících klasické řečtiny najdeme třeba, že ERGON ECHEI znamená dát si tu práci. Dát si tu námahu. V tomto významu jsme je už dokonce potkali přímo v Jakubovi (1,4). Takže víra, která si (s námi) dá tu námahu. Dá tu práci.

Ale to zdaleka není všechno. Najdeme, že třeba v Iliadě je slovo ERGA zdaleka nejčastěji ve spojení s POLÉMEIA válečné, což neznámá, že by si třeba válečník odškrtoval skutky, nýbrž jsou to prostě válečné akce. Takže ERGA znamená také akce a vůbec aktivity. Kromě toho najdeme ve slov-níku třeba také THALASSIA (mořské) ERGA, což neznámá, že by moře konalo skutky, nýbrž jde prostě o rybaření. ERGA DAITOS je dokonce hodování

(„skutky hostiny“). Jestliže ve spojení s POLÉMEIA znamená slovo ERGA válčení, ve spojení s THALASSIA rybaření atd., pak ve spojení s vírou by také mohlo znamenat prostě věření.

Co je platná víra – říká Jakub – pokud ji nepoužíváš k věření?

Jakubova teze tedy vůbec neříká, že bychom víru měli nějakými skutky dokazovat (aby nám v nebi uvěřili) nebo dokonce doplňovat. Jeho teze říká jenom velice základní věc, že aby vám víra k něčemu byla, musí dostat šanci. Musí být puštěna do reálu. Do skutečného života (ve slově skutečný i v češtině ten skutek cítíme v docela širokém významu). Pokud máme nějakou víru (doma ve vitríně), ale ve skutečnosti na ni nespolehnáme a rozhodujeme se jinak, pak nás ta víra těžko může spasit. Je paralyzována a v akci je něco jiného – něco, na co skutečně spoleshnáme.

A to je zhruba všechno, co Jakub chce říct. Vůbec to není o plnění jednotlivých skutků. Mluví o konfrontování víry se skutečným (reálným) životem. Pokud máme víru zavřenou do kostela – a ve skutečném životě jí moc nedůvěřujeme, pak nemá šanci se tam osvědčit.

Pochopitelně. Ted' k tomu přijde Jakubova argumentace:

Jk 2,15 Dejme tomu, že váš bratr nebo sestra nemají oblečení a nemají dneska co jíst. Doslova je tam, že jsou nazí (GYMNOI), ale z pokračování je jasné, že Jakub myslí nedostatečně oblečení, když je zima. Nejsou nazí v tom smyslu jako Adam a Eva v ráji: nepotřebují bederní roušku, aby nepohoršili. Potřebují kabát, aby nezmrzli.

Ale zajímavější než nahota je v tomto případě jídlo. Jakub říká, že se jim nedostává EFÉMERÚ TROFÉS. Efemér-ní znamená doslova na den - aby bylo jasno, že nežádají nějaké zásoby na zimu. Nedostává se jim ani takové to z ruky do úst, ani to v ruce nemají. Potud je úplně jasné, co chce říct. Zajímavé je na tom, proč místo EFÉ-MERÚ neřekne EPIUSION – vezdejší, každodenní – slovo, které říkáme v modlitbě Páně a které se tady zdá přímo nabízet. To znamená, že buďto je Jakub tak starý, že ještě není ustálená řecká terminologie v modlitbě Páně (je pravda, že slovo epiousion potkáváme poprvé až u Matouše a Lukáše), nebo slovo vezdejší v modlitbě Páně nechápal ve smyslu na každý den, nýbrž eschatologický.

Ale to jsme trochu odbočili od příkladu samého, který takovéto teologické záludnosti právě neřeší. Zatím tedy Jakub nastolil situaci: Jestliže se váš bratr nebo sestra ocitne v pozici nezkušeného bezdomovce (který najednou nemá, co si obléct, a nemá co z ruky do úst):

Jk 2,16 a někdo z vás jim řekne: Jděte v pokoji! Zahřejte se a najezte se! ale nedáte jim to, co je potřeba pro tělo - tak k čemu je to dobré?

Pokud jsme zvyklí Jakuba číst jenom prvoplánově, pak si ten příklad vyložíme asi takto: My máme sice víru, ale to nestačí. Pokud k tomu neuděláme ještě ten dobrý skutek, že nasýtíme

a oblečeme hladovou sestru, nebudeme spaseni, víra nás nespasí.

Takové pochopení není tak úplně špatně, zejména pokud si vzpomeneme na Podobenství o posledním soudu z Mt 25,31-46 (kdo neoblékl nahého a nenasytil hladového, z toho se stane kozel nebo koza). Ale Jakub ten příklad používá téměř jako podobenství. Nejde v něm o naše spasení, nýbrž o to, co pomůže hladovému a zmrzlému. V tom příkladu jsou klíčová slova: jděte v pokoji! zahřejte se! nemějte hlad! A tato slova jsou podobenstvím k naší víře. Ve 14. verši Jakub napsal: Co prospěje, když někdo řekne: mám víru a tady dá příklad: Co prospěje, když někdo řekne: zahřejte se a najezte se! Ta slova jsou slibná. Řeší situaci zmrzlé a hladové sestry. Ale také jsou za jistých okolností bezmocná. Pokud je nemyslíme vážně. A stejně je to i s naší vírou. Je slibná. Ale je také bezmocná, pokud ji nemyslíme vážně. Nebo ještě hůř: pokud si (v obou těch případech) upřímně myslíme, že jsou to jenom slova – taková ta, která se takhle mají říkat.

Jk 2,17 Stejně tak i víra, pokud není realizována (pokud zůstane mimo skutečný život), je sama o sobě mrtvá.

Tady si Jakub onen první příklad shrne. Jako slova o zahřátí zůstanou mrtvá, pokud je někdo neoživí, tak i ta víra.

Jk 2,18 Ale někdo řekne: ty máš víru, a já mám skutky. Ukaž mi tu svou víru bez skutků, a já ti ukážu ze skutků tu svou.

Výklad tohoto verše se potýká se dvěma problémy, které na první pohled mohou znít absurdně: (a) námitka zní přesně opačně, než by–chom čekali; (b) není jasné, kde končí námitka a začíná Jakubova odpověď.

(a) Čekali bychom námitku Já mám víru, ty si měj ty své skutky. Takto si nejspíše představujeme, že by oponoval apoštol Pavel – a Jakub by odpověděl: to přece nejde. Ukaž mi tu svou víru bez skutků. Taková víra není. Vždyť opravdová víra se vždycky nakonec projeví ve skutečném živo–tě. Naopak já ti ze skutků ukážu tu svou. Takto nějak by nám to dávalo smysl. Jenomže námitka je řečena opačně. Ten, kdo s Jakubem polemizuje, říká: ty (Jakube) máš víru – a já mám skutky.

(b) Nyní přistupuje i druhý problém: kde vlastně končí námitka a začíná Jakubova odpověď? Jestliže pomyslný odpůrce předhazuje Jakubovi víru (a sám si vyhrazoval skutky), pak slova ukaž mi tu svou víru bez skutků stěží mohou být Jakubova odpověď (protivník si neosobuje víru bez skutků, nýbrž právě skutky). Je tedy i druhá část verše stále ještě součástí námitky: ukaž mi (Jakube) tu tvou víru bez skutků – a já (který s tebou nesouhlasím) ti ukážu ze svých skutků tu svou. Gramaticky jsou role docela jednoznačně rozděleny takto.

Proč by ale zrovna Jakubovi někdo předhazoval víru bez skut–ků? A proč by proti němu měl používat jeho vlastních argumentů?

Odpověď' hledejme v tom, že Jakub předjímá všechny případné námitky. A tato námitka je buďto vedena z pozic naprosto protilehlých Pavlovi (z opačného extrému) – anebo (pravděpodobněji) je to námitka, která říká ty vlastně tvrdíš. Když domyslím tu tvou tezi (Jakube), tak by to znamenalo, že člověk vlastně nemusí mít žádnou předem formulovanou víru. Nech si tu svou staromódní víru, je k ničemu. My máme skutky, a ty jsou naše víra. Nutno říci, že představa, kterou zde nastolil pomyslný protivník, nezní židokřesťansky a už vůbec ne pavlovsky, ale ze všeho nejspíše připomíná to, co si pod vírou představuje sekularizovaná společnost: věrouka je zbytečná. Víra v nějaké nadpřirozené bytosti vede jen ke strachu. Prostě člověk nějak žije a potom, při zpětném ohlédnutí, se o něm dá říct: věřil na slušnost. Věřil na to, že si mají lidi pomáhat nebo že se nemá podvádět nebo tak něco. Nebo naopak věřil jenom svým ostrým loktům.

Jakub s tím bude prudce nesouhlasit. Ale nejprve si ještě musíme vyslechnout pokračování námitky:

Jk 2,19 Ty věříš, že jeden je Bůh! – to dobře děláš. Tomu věří i démoni a třesou se. Toto je - gramaticky i striktně logicky vzato - pořád ještě námitka pomyslného protivníka, který se ohání tím, že má skutky, a víru přenechá klidně Jakubovi. K čemu je dobrá taková víra, že existuje Bůh? Tomu věří i démoni, a nezachrání je to. Třesou se. Víra je dobrá jenom k tomu, aby naháněla strach.

Jk 2,20 Jestli tedy chceš vědět, prázdný člověče, tak víra bez skutků je nečinná (nebo neúčinná).

Teprve tady přichází Jakubova odpověď'. Formálně je naznačena slovy jestli tedy chceš vědět (= chceš-li znát odpověď') a novým oslovením: prázdný člověče! Toto poněkud expresivní oslovení naznačuje, že protivník je „mimo“: argumentuje sice z Jakuba, ale uniklo mu to podstatné. Je prázdný, unikl mu obsah. Nebo: ty jeho skutky bez víry, skutky, ze kterých si každý odečte víru, jak chce, jsou prázdné, chybí jim cosi podstatného.

Ve své odpovědi bude Jakub hájit nerozlučnost víry a skutků, víry a skutečného života. Nejprve se tedy zastane víry: nelze říct ty máš víru a já mám skutky. Víra bez dopadu do skutečného života je defektní, nečinná (nebo také nezaměstnaná). Není bez realizace (uskutečňování) myslitelná.

V následujících příkladech ukáže, že na druhou stranu ani skutky – ani skutečný život se neobejde bez předem uvědomělé víry:

Jk 2,21 Abraham, náš otec: nebyl ospravedlněn ze skutků, když položil Izáka, svého syna na oltář(?)

Je docela kuriózní, že v novozákonní řečtině, která byla psána bez interpunkce, může tato

věta být stejně dobře konstatováním – nebo otázkou. Konstatování znamená: Abraham nebyl ospravedlněn ze skutků. Zatímco otázka se ptá: Což nebyl ospravedlněn ze skutků? (Očekává se odpověď: byl.)

Ale ještě mnohem kurióznější je, že je to vlastně jedno. Obojí by zde dávalo smysl - jednou jako odpověď apoštolu Pavlovi: Abraham byl ospravedlněn (i) ze skutků (nejenom vírou); podruhé jako odpověď na tu námitku, že skutky stačí, víra je k ničemu: Abraham nebyl ospravedlněn (jenom) ze skutků.

Zní to absurdně, že by bylo jedno, kterou z těch protichůdně znějících možností si vybereme, ale je tomu tak. Klíčová je totiž pro Jakuba až následující věta, která ať jednu nebo druhou možnost uvede do souvislosti a na pravou míru:

Jk 2,22 Vidíš, že víra spolupůsobila se skutky (nebo: spolupůsobila na skutečnost) a teprve v nich (v ní) došla naplnění.

To, co je tu u Abrahama podstatné, je víra, která se projevila v životě a která mu v tom životě skutečně pomohla. Jakub odmítá jedno od druhého oddělit. Na jednu stranu: víru musel použít. Na druhou stranu: to, co dělal, by bez víry nedávalo smysl.

Samozřejmě je nápadné, že Jakub použije stejný příklad (stejného Abrahama), kterým apoštol Pavel argumentuje pro ospravedlnění vírou. Při podrobnějším srovnání však zjistíme, že každý z nich si z Abrahama vybírá jiný příklad.

Apoštol Pavel (v listu Galatským) dokazuje, že Pán Bůh ospravedlnil Abrahama několik století před vydáním Zákona, takže ještě nemohl být ospravedlněn z dodržování Zákona, ani kdyby chtěl. Musel dostat zaslíbení pro svoji víru – a na tom zaslíbení už ani Zákon nemohl nic změnit.

Jakub si naproti tomu vybere z Abrahamova života obětování Izáka - příběh, v němž málem obětoval svého syna. To je příběh, ve kterém Abrahamova víra podržela v životních zkouškách (nebyla to "pouhá" víra – ve smyslu nečinná). Ale ještě něco: je to drsný příběh, ve kterém Abraham tu víru musel mít předem. Jakub tím odpovídá i na námitku z 18. verše, že stačí mít skutky a z nich už se dodatečně odvodí, jakou „víru“ ten člověk měl. Kdybychom tady vytěsnili víru v Boha, kterou měl Abraham předem, vyšel by nám z jeho skutků krvežíznivý zabiják, kterému jenom na poslední chvíli zabránili v zabití vlastního syna.

Jk 2,23 A naplnilo se Písmo, které říká: Abraham uvěřil Bohu, bylo mu to počteno za spravedlnost a byl nazván přítelem Božím.

Tato věta, která se měla naplnit, je řečena v Gn 15,6, tedy mnohem dříve než obětování Izáka (Gn 22), s nímž ji zde Jakub spojuje. Většina komentářů to vysvětluje jako ospravedlnitelnou nedůslednost (obě události Jakobovi splynuly; bere Abrahamův život jako celek, apod.). Ale zkusme vzít vážně, že jde o dvě různá místa. Jakub přísně vzato

netvrdí, že by slova: Abraham uvěřil Bohu a bylo mu to počteno za spravedlnost byla řečena až v Gn 22 jako pointa tohoto příběhu. Ta slova byla řečena v Gn 15 poté, kdy Abraham dostal zaslíbení, že bude mít syna a že z tohoto syna vzejde množství potomků (jako písku v moři a hvězd na nebi). Abraham v Gn 15 reaguje tak, že tomuto zaslíbení uvěřil.

V Gn 22 (v příkladu, o kterém Jakub mluví) došla tato víra naplnění (Naplnilo se Písmo...). V Gn 22 se Abrahamovi víra, že skrze Izáka bude mít spousty potomstva, osvědčila v životních zkouškách. Tady se ukázalo, že to, čemu uvěřil v Gn 15, ho může podržet.

Jk 2,24 Vidíte, že ze skutků je člověk ospravedlněn, a ne pouze z víry!

Závěr tohoto verše ukazuje, že Jakub stále drží nerozlučnost obojího. Ne pouze z víry de facto znamená i ne pouze ze skutků.

Po tomto vyhodnocení prvního příkladu bude následovat ještě další, v určitém ohledu ještě výraznější:

Jk 2,25 Což nebyla i nevěstka Rachab podobně ospravedlněna ze skutků, když přijala posly a propustila je jinou cestou?

Tento příklad ukazuje zřetelně, že Jakub není prostě jen moralista. Rachab byla nevěstka. Prostitutka, která přijala do svého domu izraelské vyzvědače. A její skutek víry, její víra se neprojevila v tom, že by od setkání s nimi přestala páchat smilstvo a začala vést cudný život. Tím by ostatně vyzvědačům, kterým šlo o život, příliš nepomohla. Rachab uvěřila, že Bůh těch vyzvědačů a vůbec těch neznámých kočovníků z pouště zvítězí nad jejím městem. Byla to odvážná víra. Ale především: Na jejím příkladě Jakub ukazuje, jak by víra držaná mimo skutečný život nedávala smysl a nepomohla. Kdyby Rachab jen teoreticky uvěřila, že Bůh těch kočovníků zvítězí, a nevyvodila z toho důsledek, byla by za pár dní mrtvá nejen ta víra. Zahynula by spolu s ostatními svědomitými občany Jericha. Její víra se však projevila tím, že skutečně „vsadila“ na vítězství kočovníků a jejich Boha. Riskovala. A to, čemu uvěřila, jí zachránilo život.

To není o výchovné morálce. To je o tom, že víra se používá, aby se člověk udržel při životě. K tomu je použitelná.

Jk 2,26 Tak jako tělo bez ducha je mrtvé, tak i víra bez realizace je mrtvá.

Tělo (hmota) musí být teprve oživeno duchem, aby žilo, a stejně je to i v případě víry: musí být oživena (musí být „zapnuta“), aby nám k něčemu byla.

edice